

УДК 330.368: 338.245

JEL H0; E6

DOI <https://doi.org/10.32782/2786-765X/2026-14-1>**Біла І.С.**

кандидат економічних наук, доцент,
завідувач кафедри економічної теорії,
Національний університет «Києво-Могилянська академія»
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2000-619X>

Шевченко О.О.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економічної теорії,
Національний університет «Києво-Могилянська академія»
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9903-1840>

ДЕТЕРМІНАНТИ СТІЙКОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ В УМОВАХ ВІЙНИ

У статті досліджено теоретичні та прикладні аспекти стійкості національної економіки в умовах війни та у повоєнний період. Здійснено концептуальний аналіз поняття «стійкість національної економіки» через призму різних безпекових умов, а саме – мети функціонування, драйверів розвитку, ролі держави у забезпечення стійкості, економічної моделі і характеру адаптивності національної економіки, часового виміру економічних процесів. Обґрунтовано та виокремлено ключові детермінанти стійкості національної економіки в умовах війни – національне укорінення, макроекономічна стабільність, цифрова трансформація та соціальна витривалість. Охарактеризовано трансформації визначених детермінант при переході від воєнного стану до умов повоєнного періоду. Окреслено першочергові заходи для державної економічної політики України щодо підвищення стійкості національної економіки у період війни та повоєнний період.

Ключові слова: детермінанти, стійкість, національна економіка, війна, повоєнний період, національне укорінення, макроекономічна стабільність, цифрова трансформація, соціальна витривалість, людський капітал, соціальна згуртованість, державна економічна політика.

Постановка проблеми. Забезпечення стійкості національної економіки є критичним пріоритетом державної економічної політики України в умовах повномасштабної збройної агресії та значної геополітичної нестабільності. Війна спричинила масштабні руйнування інфраструктури, втрату промислового потенціалу, порушення логістичних ланцюгів та масову міграцію населення, що значно погіршило здатність національної економіки до самовідновлення і підвищило її залежність від зовнішніх факторів розвитку. У сучасних реаліях сформувалася гібридна система «мир – війна» [18], яка вимагає принципово нових підходів до функціонування економіки, де безпекові чинники стають визначальними для виживання та майбутнього розвитку держави. Складність подолання зазначених викликів поглиблюється обмеженістю наявних внутрішніх ресурсів та необхідністю оперативної перебудови систем державного управління під запити воєнного часу. За таких умов у держави виникає потреба у використанні дієвих механізмів підтримки спроможності функціонувати суб'єктів господарювання в умовах збройної агресії та забезпечення бази для подальшої макроекономічної стабілізації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій щодо стійкості національної економіки свідчить про значний науковий інтерес до цієї проблематики, особливо у світлі повномасштабної війни в Україні. Дослідження охоплюють широкий спектр аспектів – від фундаментальних теоретичних розробок до прикладних стратегій. Так, О.О. Резнікова обґрунтовує міждисциплінарний характер національної стійкості, розглядаючи її як здатність держави адаптуватися до змін безпекового середовища та підтримувати критичні функції в умовах шоків [11]. С.І. Пирожков разом із колегами розробили комплекс відповідей на виклики та випередження гібридних загроз, акцентуючи на необхідності системного забезпечення життєздатності держави [9]. В.М. Геєць, В.В. Близнюк та О.І. Никифрук акцентують увагу на інституційній обумовленості ендогенізації розвитку, політиці соціальної якості життя та соціалізації економіки в умовах воєнної агресії [6]. А.А. Гриценко та авторський колектив «Інституту економіки та прогнозування Національної академії наук України» присвятили монографію розробці концепції «національної укоріненої стійкості», яка

передбачає формування ланцюгів доданої вартості на основі переробки національних ресурсів як відповідь на деструктивні гео-економічні зрушення [18]. Т.І. Артьомова обґрунтовує, що стійкість національної економіки забезпечується розбудовою цілісної інституційної архітектури на засадах релятивістської економічної науки, яка через гармонізацію інтересів на ринку суспільних товарів, інвестиції в людський потенціал та раціональну взаємодію держави й ринку перетворює глобальну невизначеність на систему ефективної економічної рівноваги [2]. Автори колективної монографії за редакцією Г.П. Ситника обґрунтовують, що зміцнення національної стійкості, яка є фундаментальним підґрунтям національної безпеки, вимагає формування комплексної державної політики та створення адаптивних інституційно-правових механізмів для ефективного протистояння сучасним гібридним загрозам і успішного врегулювання воєнно-політичних конфліктів [8]. Ключовими проблемами забезпечення стійкості національної економіки дослідники називають інституційний дуалізм та слабкість формальних інститутів [14], олігархічні «пастки спроможності» та системну корупцію [18; 7], критичну залежність від зовнішнього фінансування [3; 1], демографічну катастрофу та гострий дефіцит робочої сили [18; 19; 1], передчасну деіндустріалізація і закріплення сировинно-аграрної моделі розвитку вітчизняної економіки [15; 4] та тотальну невизначеність «гібридної реальності», що підриває ефективність стратегічного урядування [18; 8].

Не дивлячись на глибокий і різнобічний аналіз окремих аспектів стійкості національної економіки, низка фундаментальних і прикладних питань потребує додаткових досліджень. Останнє стосується визначення детермінант стійкості національної економіки як в умовах війни, так і у повоєнний період.

Мета статті – дослідити теоретичні та прикладні аспекти стійкості національної економіки в умовах війни та у повоєнний період. Для досягнення поставленої мети було визначено та розв'язано такі завдання: здійснити концептуальний аналіз поняття «стійкість національної економіки» через призму відмінностей її особливостей у період наявності або відсутності збройного конфлікту, тобто в різних безпекових умовах; обґрунтувати та виокремити ключові детермінанти стійкості національної економіки в умовах війни; оцінити характер трансформації цих детермінант при переході від воєнного стану до етапу повоєнного відновлення, тобто в умовах повоєнного

періоду; визначити першочергові заходи державної економічної політики України щодо підвищення стійкості національної економіки у період війни та повоєнний період.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасній науковій літературі поняття стійкості національної економіки трактується як багатогранна категорія, яка охоплює ряд аспектів, таких як – здатність зберігати життєво важливі параметри та функції на всіх етапах циклічного розвитку [5]; здатність швидкого відновлення своєї функціональності в умовах впливу зовнішніх та внутрішніх чинників, що порушують її рівновагу [15]; здатність адаптуватися, реорганізовуватися, ефективно протидіяти кризовим явищам [16; 20] та поглинати потрясіння до зміни своєї структури [10]. В контексті збройного конфлікту в Україні, стійкість розглядається як здатність виробляти різноманітні блага (матеріальні, інституційні, соціальні) на основі техніко-технологічного розвитку та національного укорінення виробництва, що дозволяє підтримувати динамічну рівновагу під впливом воєнних шоків [18].

Проведене узагальнення дозволяє констатувати, що категорія «стійкість національної економіки» трансформувалася від статичного розуміння до динамічного й еволюційного концепту. Проте, варто наголосити, що більшість трактувань означеної категорії є методологічно універсальними та практично не розрізняють специфіку формування та прояву стійкості в умовах наявності чи відсутності збройного конфлікту. Останнє пов'язано із тим, що «економічні шоки» розглядають як тимчасові деструкції у межах мирного часу, де базові інститути, логістичні ланцюги та демографічний потенціал залишаються відносно стабільними. Натомість стійкість в умовах війни та у повоєнний період формується на іншій основі. Останнє, на наше переконання, обумовлено певними важливими змінами. Так, трансформується цільова функція системи – максимізація прибутку чи оптимізація ринкової ефективності поступається фізичному виживанню держави, забезпеченню критичних потреб оборони та збереженню соціогуманітарного ядра. Крім того, руйнується інституційне середовище, адже відбувається деформація ринкових механізмів, виникає потреба в жорсткому державному регулюванні та переході до мобілізаційної економіки, що робить класичні моделі стійкості малоефективними. І нарешті, ендогенні чинники набувають екзистенційного значення – якщо за мирних умов стійкість спирається на глобалізовані

ланцюги доданої вартості, то в умовах війни вирішальною стає внутрішня спроможність економіки виробляти життєво необхідні блага.

Зважаючи на це, виникає необхідність переосмислення змісту категорії «стійкість національної економіки» за різними параметрами функціонування в залежності від безпекового контексту (табл. 1).

Як бачимо, в різних безпекових умовах стійкість національної економіки трансформується з ринково-еволюційної, де виживає найбільш ефективний, у мобілізаційно-екзистенційну. З огляду на це, обґрунтування та виокремлення ключових детермінант стійкості національної економіки в умовах війни мають безпосередньо базуватися на виявленій специфіці функціонування господарської системи під час збройного конфлікту, для якої імперативами розвитку стають автономність, захищеність і швидкість реакції.

Ключовими детермінантами стійкості національної економіки в умовах війни, на нашу думку, виступають:

1. Національне укорінення. У вітчизняних джерелах підкреслюється, і з цим не можна не погодитися, що стійкість національної економіки в умовах війни має залежити від внутрішніх опор розвитку. В цьому розумінні видається перспективною, потужною і стратегічно далекоглядною концепція «національно

укоріненого економічного розвитку» [18], яка передбачає «формування національного господарського комплексу, здатного задовольняти внутрішні потреби і збільшувати експорт, спираючись на найбільш повне використання національних сировинних, технологічних і трудових ресурсів шляхом створення в країні розгалуженої мережі ланок переробки сировини в готову продукцію» [18].

Колектив «Інституту економіки та прогнозування Національної академії наук України» на основі аналізу світового досвіду, врахування особливостей економічного розвитку України запропонував цілісний механізм національного укорінення економічного розвитку, який передбачає механізм цілепокладання (обґрунтування необхідності побудови ланцюгів створення доданої вартості на національному підґрунті; створення системи стратегічного планування, як основи реалізації державної економічної політики); механізм забезпечення досягнення поставленої мети (проведення логістичних, організаційних та фінансово-кредитних заходів); алгоритм реалізації (визначення необхідних обсягів і структури кінцевої продукції, оцінка зовнішнього попиту на кінцеву продукцію, побудова ланцюгів перетворення сировини в готову продукцію); формування національних проєктів (інтеграція всіх складників для досягнення поставленої мети) [18].

Таблиця 1

**Порівняльна характеристика змісту стійкості національної економіки
в різних безпекових умовах**

Параметр порівняння	Стійкість за відсутності збройного конфлікту	Стійкість в умовах наявності збройного конфлікту
Головна мета функціонування	Стале економічне зростання, високий рівень соціального добробуту та екологічна рівновага.	Виживання національної економіки, збереження критичних функцій держави та забезпечення оборони
Головні драйвери розвитку	Інновації, інвестиційна привабливість, конкурентоспроможність економіки та її суб'єктів	Оборонно-промисловий комплекс (ОПК), внутрішня продовольча та енергетична безпека
Роль держави у забезпеченні стійкості	Регулятор ринку, фундатор сприятливого інституційного середовища	Активний суб'єкт розподілу ресурсів, мобілізації економіки та фінансування ОПК
Економічна модель національної економіки	Відкрита національна економіка, яка інтегрована в світові ланцюги доданої вартості	Національне укорінення [18] – зосередженість на власних ресурсах, їх переробці та виробництві необхідних благ
Характер адаптивності національної економіки	Гнучкість до циклічних коливань національної економіки за рахунок механізмів згладжування економічних циклів	Висока схильність до руйнувань інфраструктури, енергетики та міграційних втрат
Часовий вимір економічних процесів	Стратегічний горизонт – інвестиції в людський потенціал, екологічну рівновагу та інновації	Оперативно-тактичний горизонт – здатність ухвалювати рішення, як реакцію руйнування та критичні дефіцити

Джерело: складено авторами

Дієвість запропонованого концептуального підходу підтверджується низкою аргументів, які засвідчують зміцнення стійкості національної економіки в умовах війни завдяки національному укоріненню. До ключових із них, на наш погляд, належать такі:

- можливість вирішення проблеми значної зовнішньої залежності вітчизняної економіки та формування власного унікального механізму відновлення національної економіки;
- захист від деструктивних зовнішніх шоків та тотальної невизначеності;
- розвиток замкнених ланцюгів доданої вартості всередині країни через створення розгалуженої мережі ланок переробки власної сировини в готову продукцію для внутрішнього споживання та експорту;
- мобілізація соціального та фізичного капіталів через механізми внутрішньої інклюзивності із використанням переваг глобалізації для захисту національних інтересів у межах зовнішньої інклюзивності [18];
- посилення ефекту мультиплікатора, адже створення переробних підприємств всередині країни запускає ланцюгову реакцію в суміжних галузях (машинобудуванні, сфері послуг, IT), створює додаткові робочі місця та є механізмом зростання доходної частини державного бюджету;
- зниження валютних ризиків через низьку залежність від коливань курсів іноземних валют, оскільки основні операційні витрати та закупівля сировини відбуваються всередині країни в національній валюті;
- психологічна стійкість населення та бізнесу під час криз через наявність власного стабільного виробництва базових благ, що запобігає дефіцитам, спекулятивним стрибкам цін;
- нарощування оборонно-промислового потенціалу держави, оскільки національне укорінення закладає надійний фундамент для сектору безпеки і оборони завдяки розбудові власних технологічних ланцюгів переробки та виробництва;
- збереження та розвиток вітчизняного людського капіталу, оскільки розбудова розгалуженої мережі високотехнологічних виробництв забезпечує громадян робочими місцями, стримує «відтік мізків», стимулює повернення вимушених мігрантів та зміцнює інтелектуальний потенціал нації;
- забезпечення енергетичної та ресурсної автономії, що мінімізує вразливість критичної інфраструктури країни до зовнішнього тиску, логістичних блокад чи руйнувань;
- зміцнення децентралізації та простої стійкості економіки завдяки реалізації

національних проєктів у регіонах, що забезпечує рівномірний розвиток внутрішнього ринку;

- підвищення інвестиційної привабливості національної економіки, оскільки відхід від сировинної моделі розвитку національної економіки на користь внутрішнього виробництва є сигналом її зрілості для міжнародних інвесторів.

2. Макроекономічна стабільність. Вона відображає такий стан національної економіки, за якого держава здатна фінансувати свої критичні функції (оборону, соціальний захист), утримуючи при цьому помірну інфляцію, стабільний курс валюти та керований рівень боргу завдяки поєднанню внутрішніх джерел функціонування і міжнародної допомоги. Макроекономічна стабільність здатна підвищити стійкості національної економіки оскільки:

- дає ресурсне забезпечення оборони та соціальної сфери за рахунок можливостей покриття критичних витрат на оборону та соціальну підтримку населення [11];
- є базою для використання наявних ресурсів на перспективі тривалого економічного зростання;
- захищає реальні доходи і заощадження населення від знецінення, утримує внутрішній споживчий попит, запобігає зниженню інвестиційної активності за рахунок регулювання інфляційних процесів та монетарного контролю;
- мінімізує валютну паніку та забезпечує збереження золотовалютних резервів завдяки режиму керованої гнучкості, що створює прогнозовані умови для імпортерів критичної продукції, робить очікування бізнесу стабільними, стримує масовий відтік капіталів з країни;
- активізує внутрішнє кредитування, оскільки створює можливості для держави реалізовувати пільгові програми підтримки підприємств – кредитні лінії для релокації чи відновлення виробництва;
- підтримує інвестиційну привабливість національних проєктів, забезпечуючи довіру вітчизняних та іноземних інвесторів, яка є вирішальним чинником відновлення національної економіки у повоєнний період;
- запобігає виникненню «боргового навісу» – стану економіки країни, коли загальний обсяг накопиченого боргу стає настільки великим, що доходи державного бюджету ледь покривають його обслуговування, а основна сума залишається непосильною [13] – який стримує економічне зростання через відтягування ресурсів на обслуговування боргів замість інвестицій у розвиток;

- створює рамкові умови для функціонування національної економіки за рахунок стійкості банківської системи і фіскальних органів, що знижує трансакційні витрати всіх економічних агентів, забезпечуючи прийняття швидких рішень в умовах високої невизначеності.

Таким чином, макроекономічна стабільність виступає стабілізатором економіки, дозволяє пом'якшувати вплив кризових явищ без руйнації структури національного господарства та забезпечує основу для переходу до сталого розвитку у повоєнний період.

3. Цифрова трансформація. Цифрова трансформація в умовах війни виступає своєрідним щитом та антикризовим врегульовувачем, що дозволяє національній економіці зберігати життєздатність навіть за умов фізичної деструкції традиційних активів. Аргументами на користь підвищення стійкості національної економіки через всебічну підтримку цифрової трансформації є:

- низька вразливість до фізичних руйнувань, оскільки на відміну від капіталомістких галузей, цифрова економіка базується на інтелектуальному капіталі, хмарних рішеннях та дозволяє ІТ-сектору виконувати роль «економічного буфера» [10], зберігаючи операційну ефективність навіть за умови руйнування фізичної інфраструктури;

- цифрові інструменти дозволяють компенсувати слабкість традиційних інститутів, знижують трансакційні витрати, підвищують прозорість державних закупівель, що є критично важливим для економічного відновлення;

- цифровізація забезпечує дистанційне функціонування органів влади, зберігаючи безперервність державного управління, а використання електронних реєстрів та хмарних середовищ для населення є гарантією захисту даних і безперешкодного доступу до сервісів незалежно від їхнього місцезнаходження;

- поширення ефекту «цифрових переливів», за якого розвинений ІТ-сектор транслює інноваційний імпульс у традиційні галузі, підвищуючи їхній опір шокам – наприклад, у AgriTech використання дронів та супутникового моніторингу оптимізує ресурси; в енергетиці технології Smart Grids допомагають утримувати баланс в умовах обстрілів; а розвиток Defense Tech [10] в оборонній промисловості та бойових діях сприяють підвищенню ефективності військових операцій;

- використання банками хмарних сервісів та розвиток системи електронних платежів [3] гарантують безперебійність грошового

обороту в країні навіть в умовах кібератак та блекаутів;

- сприяння прозорості та підзвітності відновлення, наприклад через платформу DREAM (екосистему управління публічними інвестиціями, реєстрації пошкоджень, фінансування та введення об'єктів в експлуатацію) [18], що підтримує довіру міжнародних партнерів та підвищує інвестиційну привабливість країни;

- забезпечення гнучкості ринку праці за рахунок сприяння і поширення дистанційної та платформної зайнятості [19], що дозволяє зберегти робочі місця для внутрішньо переміщених осіб та мігрантів.

Отже, цифрова трансформація формує нову архітектуру стійкості національної економіки, де втрати фізичного капіталу компенсуються інтелектуальними та мережевими рішеннями.

4. Соціальна витривалість. Соціальна витривалість – це здатність суспільства як складної соціальної системи адаптуватися, реагувати та зберігати функціональність під час кризових ситуацій [12]. Соціальні детермінанти економічної стійкості охоплюють соціальні умови, систему інституційного забезпечення, ресурси та форми суспільної взаємодії, що впливають на спроможність економіки зберігати базові функції і відновлюватися в умовах кризових викликів.

Соціальна витривалість є необхідною передумовою зміцнення національної економіки, що підтверджується низкою наступних аргументів:

- людський капітал забезпечує адаптивну спроможність економіки, адже освічені й професійно мобільні працівники швидше пристосовуються до нових форм і сфер зайнятості, опановують сучасні технології, розвивають підприємництво та відновлюють виробничі ланцюги, тому інвестиції в освіту, охорону здоров'я, перекваліфікацію, цифрову грамотність і психологічну підтримку мають розглядатися державою як стратегічні вкладення в економічну стійкість і майбутнє зростання;

- соціально стійке суспільство здатне забезпечити адаптивність ринку праці, збереження трудового потенціалу, зайнятості, підприємницької активності та внутрішнього попиту в умовах війни й невизначеності, виконуючи тим самим важливу макроекономічну стабілізаційну функцію;

- завдяки підтримці вразливих груп населення, адресній соціальній допомозі, доступу до базових послуг, ефективній системі соціального захисту та механізмам залучення громадян до економічної активності соціальна

витривалість зменшує суспільну напругу й знижує ризики соціально-економічної дестабілізації;

- посилення довіри громадян до держави, бізнесу, громад є важливою умовою стійкості національної економіки, оскільки сприяє легальній зайнятості, відповідальній сплаті податків, інвестиційній активності, участі у відновленні економіки та підтримці реформ;

- зміцнення соціальної згуртованості підвищує економічну життєздатність держави, з огляду на те, що взаємодія громадян, держави, бізнесу, громад, самоорганізація, волонтерство, соціальне партнерство дають змогу компенсувати інституційні прогалини й підтримувати функціонування критично важливих сфер;

- створення умов для повернення громадян з-за кордону, інтеграції внутрішньо переміщених осіб та пом'якшення довгострокових демографічних наслідків має стратегічне значення для ринку праці, системи соціального забезпечення й майбутнього економічного зростання;

- ефективність повоєнного відновлення можливе лише за умови інтеграції соціальної складової в усі програми відбудови, зважаючи на те, що відбудова інфраструктури без одночасного відновлення зайнятості, житла, освіти, медицини, соціальних послуг і довіри не здатна забезпечити довготривалу стійкість національної економіки;

- соціальна витривалість формує підґрунтя для інклюзивного економічного зростання, оскільки сприяє залученню різних груп населення до продуктивної діяльності,

повнішому використанню людського потенціалу, зменшенню нерівності та соціального виключення, що є особливо важливим для України в умовах необхідності інтеграції ветеранів, внутрішньо переміщених осіб, жінок, молоді й населення постраждалих територій.

Таким чином, соціальна витривалість є важливою детермінантою стійкості національної економіки, а державна соціальна політика набуває стратегічного значення для економічної безпеки, відновлення й модернізації України.

Перехід від воєнного стану до етапу повоєнного відновлення докорінно змінює вектор функціонування кожної детермінанти, адже перемога України у війні з агресором означатиме трансформацію змісту стійкості національної економіки. Так, від стратегії фізичного виживання та оперативного реагування на руйнування економіка має перейти до стратегії системної конкурентоспроможності, інвестиційної привабливості та довгострокового зростання (Табл. 2).

Означені трансформації можливі в тому числі і за рахунок спрямування державної економічної політики на забезпечення і підтримку стійкості національної економіки. Першочерговими заходами державної економічної політики у період війни та повоєнний період, на нашу думку, можуть стати початкові кроки, які зумовлять підвищення стійкості національної економіки. В межах першої детермінанти – національне укорінення – доцільним є запуск державних цільових програм співфінансування та надання податкових пільг для

Таблиця 2

Характер трансформації детермінант стійкості національної економіки у повоєнний період

Детермінанта стійкості національної економіки	Характер її трансформації у повоєнний період
Національне укорінення	Особливістю реалізації стратегії національного укорінення у повоєнний період є зміщення акцентів на капіталізацію створених замкнених ланцюгів, наприклад, за рахунок інтеграції мереж переробки сировини у глобальні ланцюги створення вартості, перетворення країни з постачальника сировини на експортера готової технологічної продукції тощо.
Макрофінансова стабільність	У повоєнний період відбувається перехід від зовнішнього фінансового «життєзабезпечення» до фінансового саморозвитку, наприклад, за рахунок ліквідації «боргового навісу», переходу до повноцінного ринкового кредитування без засилля держпрограми, відновлення приватного іноземного інвестування та формування сприятливих умов для самостійної генерації капіталу для розвитку з боку внутрішніх фінансових інститутів.
Цифрова трансформація	У повоєнний період цифрова трансформація має стати головним драйвером зниження транзакційних витрат, викорінення корупції та тотальної модернізації традиційних галузей.
Соціальна витривалість	У повоєнний період соціальна детермінанта трансформується в систему капіталізації людського потенціалу.

Джерело: складено авторами

створення регіональних кластерів промислової переробки (особливо в агросекторі, металургії та машинобудуванні) заради стимулювання виробництва продукції із високою доданою вартістю, створення робочих місць і умов для повернення мігрантів. В межах другої детермінанти – макроекономічна стабілізація – важливим вважаємо впровадження довгострокової Стратегії врегулювання державного боргу та поетапного виходу з режиму валютних обмежень із паралельним переходом від субсидованого державою кредитування до класичного комерційного фінансування. Такий захід сприятиме поверненню довіри приватних іноземних інвесторів та формуванню можливостей банківської системи кредитувати масштабні проєкти відбудови. В межах наступної детермінанти стійкості національної економіки – цифрової трансформації – позитивним, на наше переконання, може стати інституціоналізація та масштабування екосистеми DREAM як єдиного, законодавчо закріпленого та обов'язкового цифрового маршруту для проєктів національного відновлення за рахунок створення та розвитку спроможної системи професійної зовнішньої експертизи та технічної підтримки інвестиційного процесу на регіональному та місцевому рівнях [17]. Це сприяло б підвищенню інвестиційної привабливості національної економіки та зростанню можливостей для повоєнної відбудови. Щодо останньої детермінанти, визначеної в статті – соціальної витривалості – заходи державної економічної політики в напрямку підвищення стійкості національної економіки мають бути спрямовані на збереження людського капіталу, підтримку зайнятості,

посилення адресності соціального захисту, інтеграцію вразливих груп у ринок праці, зменшенню соціальної нерівності, відбудову соціальної інфраструктури, розвиток потенціалу територіальних громад та зміцнення довіри до державних інститутів.

Висновки. Отже, теоретичний і практичний аналіз стійкості національної економіки в умовах війни та у повоєнний період дозволяє констатувати, що в сучасних безпекових умовах категорія «стійкість національної економіки» набуває мобілізаційно-екзистенційного забарвлення. Основними детермінантами стійкості національної економіки в умовах війни та повоєнний період можна вважати національне укорінення, макроекономічну стабільність, цифрову трансформацію та соціальну витривалість, які при переході до повоєнного відновлення докорінно змінюють вектор дії у напрямі довгострокового розвитку. Так, національне укорінення має еволюціонувати у «глобальний виробничий хаб», макроекономічна стабільність – у фундамент для самодостатнього інвестиційний ринок, цифровізація – у безбар'єрне середовище, а соціальна витривалість – у капіталізацію людського потенціалу. Першочерговими заходами державної економічної політики України в напрямку забезпечення стійкості національної економіки можуть стати: запуск програм співфінансування промислових кластерів; поетапне зняття валютних обмежень та врегулювання «боргового навісу»; масштабування цифрової екосистеми DREAM для прозорої відбудови; а також реалізація проактивної соціальної політики щодо реінтеграції ветеранів, повернення мігрантів та зміцнення довіри до інститутів.

Бібліографічний список

1. Khoma, N., Kresina, I., Nikolaiev, O., & Patalakha, V. National Resilience of Ukraine: Content and Security Strategy in the Context of a War and Post-war Recovery. *Evropský politický a právní diskurz*. 2025. № 12. 3. Р. 41–52. DOI: <https://doi.org/10.46340/eppd.2025.12.3.4>
2. Артёмов Т. І. Ціннісні засади рівноважного економічного розвитку в умовах новітніх глобальних викликів. *Український соціум*. 2021. № 3 (78). С. 88–106. DOI: <https://doi.org/10.15407/socium2021.03.088>
3. Виклики та перспективи для стійкого розвитку економіки України у повоєнний час : монографія / за ред. д-р екон. наук, проф., чл.-кор. НАН України М.І. Скрипниченко; НАН України, Державна установа «Інститут економіки та прогнозування Національної академії наук України». Електрон. дані. Київ. 2025. URL: <https://ief.org.ua/publication/monohrafi/2025/vyklyk-ta-perspektyvy-dlja-stiykoho-rozvytku-ekonomiky-ukrainy-u-povoennyi-chas-1> (дата звернення: 07.07.2026).
4. Відновлення та розвиток науково-інноваційного потенціалу України у повоєнний період : монографія / за ред. чл.-кор. НАН України І.Ю. Єгорова ; НАН України, Державна установа «Інститут економіки та прогнозування Національної академії наук України». 2026. 234 с. URL: <https://ief.org.ua/publication/monohrafi/2026/vidnovlennja-ta-rozvytok-naukovo-innovaciynoho-potencialu-> (дата звернення: 08.07.2026).
5. Вітковський Ю. П. Адаптивність економіки до зовнішніх і внутрішніх шоків в умовах глобалізації. *Український журнал прикладної економіки та техніки*. 2022. Вип. 10. DOI: <https://doi.org/10.36887/2415-8453-2022-3-20>

6. Гесць, В., Близнюк, В., Никифоров, О. Актуальні аспекти політики соціальної якості в постконфліктній економіці України. *Економіка України*. 2022. 65 (6 (727)). С. 3–22. DOI: <https://doi.org/10.15407/ekonomikaukr.2022.06.003>
7. Держава і ринок в економічному розвитку та у повоєнному відновленні: зарубіжний досвід : колективна монографія / [В.В. Небрат, Н.А. Супрун та ін.] ; за ред. д.е.н. В.В. Небрат ; НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогноз. НАН України». 2024. 416 с. URL: <https://ief.org.ua/publication/monohrafi/2024/derzhava-i-rynok-v-ekonomichnomu-rozvytku-ta-u-povoennomu-vidnovlenni-1> (дата звернення: 05.07.2026).
8. Концептуальні засади національної стійкості та державна політика врегулювання воєнно-політичних конфліктів: колективна монографія / за заг. ред. Г.П. Ситника ; ТОВ «Академпрес». Київ, 2024. 358 с. URL: <https://ipacs.knu.ua/pages/dop/391/files/221d1a94-527f-475a-9005-2c66fc64f84e.pdf> (дата звернення: 07.07.2026).
9. Національна стійкість України: стратегія відповіді на виклики та випередження гібридних загроз: національна доповідь / ред. кол. С. І. Пирожков, О. М. Майборода, Н. В. Хамітов, Є. І. Головаха, С. С. Дембіцький, В. А. Смолій, О. В. Скрипнюк, С. В. Стоєцький / Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. Київ, 2022. 552 с. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2022/05/nats_dorovyud.pdf (дата звернення: 07.07.2026).
10. Пилипенко О. ІТ-сектор як фактор економічної стійкості та відновлення національної економіки України. *Вчені записки Університету «КРОК»*. 2026. №1 (81). С.78–87. DOI: <https://doi.org/10.31732/2663-2209-2026-81-78-87>
11. Резнікова О. О. Національна стійкість в умовах мінливого безпекового середовища : монографія. Київ : НІСД, 2022. 456 с.
12. Рейман, Б., Рейман, К., Сухий, О., Пачковський Ю. Соціальна стійкість українського суспільства в умовах війни: історико-світоглядні виклики. *Axis Europae*/ 2025. №7. С. 126–145. DOI: <https://doi.org/10.69550/3041-1467.7.333203>
13. Рибак Г., Федотова Ю. Ризики боргового навісу для економіки країни. *Економіка та суспільство*. 2023. Вип. 52. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-52-59>
14. Сорокіна А. О. Інституційні детермінанти стійкості економіки України. *Економічна парадигма*. 2026. №5 (109). С. 172–179. DOI: <https://doi.org/10.25313/3083-7782-2026-5-12>
15. Стратегічне планування повоєнного промислового розвитку: нові детермінанти та імперативи : колективна монографія / за ред. д-ра екон. наук Л.В. Дейнеко ; НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогноз. НАН України». 2024. 164 с. URL: <https://ief.org.ua/publication/monohrafi/2024/strategichne-planuvannja-povoennoho-promyslovoho-rozvytku> (дата звернення: 04.07.2026).
16. Термінологічний словник-довідник у сфері національної стійкості [Упорядники: О. О. Резнікова, К. Є. Войтовський]. DOI: <https://doi.org/10.53679/NISS-book.2024.01>
17. Федюк В. Аналіз даних екосистеми DREAM: ідентифікація проблем імплементації та якості даних. URL: https://www.csi.org.ua/wp-content/uploads/2026/03/23-03-2026-analitychna-dovidka_vf-lya-26.pdf (дата звернення: 09.07.2026).
18. Формування засад національно укоріненої стійкості та безпеки економічного розвитку України в умовах гібридної системи «мир – війна»: монографія / за ред. акад. НАН України Гриценка А. А. ; НАН України, Державна установа «Інститут економіки та прогнозування Національної академії наук України». Електр. дані. Київ, 2025. 572 с. URL: <https://ief.org.ua/publication/monohrafi/2025/formuvannja-zasad-nacionalno-ukorinenoj-stiykosti-ta-bezpeky> (дата звернення: 08.07.2026).
19. Штундер І., Шкуропадська Д. Детермінанти стійкості ринку праці. *Scientia fructuosa*. 2024. Вип. 156. 4. С. 41–57. DOI: [https://doi.org/10.31617/1.2024\(156\)03](https://doi.org/10.31617/1.2024(156)03)
20. Щелкунов І. Інтерпретація поняття національної економічної стійкості. *Сталий розвиток економіки*. 2026. №1 (58). С. 77–82. DOI: <https://doi.org/10.32782/2308-1988/2026-58-12>

References

1. Khoma, N., Kresina, I., Nikolaiev, O., & Patalakha, V. (2025). National Resilience of Ukraine: Content and Security Strategy in the Context of a War and Post-war Recovery. *Evropský politický a právní diskurz*, no. 12 (3), pp. 41–52. DOI: <https://doi.org/10.46340/epdpd.2025.12.3.4>
2. Artiomo, T. I. (2021). Tsinnisni zasady rivnovazhnogo ekonomichnogo rozvytku v umovakh novitnikh hlobalnykh vyklykiv [Value foundations of balanced economic development under the conditions of latest global challenges]. *Ukrainskyi Sotsium*, no. 3, pp. 88–106. DOI: <https://doi.org/10.15407/socium2021.03.088> [in Ukrainian].
3. Skrypnychenko, M. I. (Ed.). (2025). *Vyklyky ta perspektyvy dlja stiikoho rozvytku ekonomiky Ukrainy u povojennyi chas: monohrafiia* [Challenges and prospects for sustainable development of Ukraine's economy in the post-war period: monograph]. Institute for Economics and Forecasting of the NAS of Ukraine. Available at: <https://ief.org.ua/publication/monohrafi/2025/vyklyky-ta-perspektyvy-dlja-stiikoho-rozvytku-ekonomiky-ukrainy-u-povoennyi-chas-1> [in Ukrainian].
4. Yehorov, I. Yu. (Ed.). (2026). *Vidnovlennia ta rozvytok naukovo-innovatsiinoho potentsialu Ukrainy u povojennyi period: monohrafiia* [Restoration and development of scientific and innovative potential of

- Ukraine in the post-war period: monograph]. Institute for Economics and Forecasting of the NAS of Ukraine. Available at: <https://ief.org.ua/publication/monohrafi/2026/vidnovlennja-ta-rozvytok-naukovo-innovaciynoho-potencialu> [in Ukrainian].
5. Vitkovskiy, Yu. P. (2022). Adaptivnist ekonomiky do zovnishnikh i vnutrishnikh shokiv v umovakh hlobalizatsii [Adaptability of the economy to external and internal shocks in the conditions of globalization]. *Ukrainskyi zhurnal prykladnoi ekonomiky ta tekhniky*, no. 10. DOI: <https://doi.org/10.36887/2415-8453-2022-3-20> [in Ukrainian].
 6. Heiets, V., Blyzniuk, V., & Nykyforuk, O. (2022). Aktualni aspekty polityky sotsialnoi yakosti v postkonfliktnei ekonomitsi Ukrainy [Current aspects of social quality policy in the post-conflict economy of Ukraine]. *Ekonomika Ukrainy*, no. 65 (6), pp. 3–22. DOI: <https://doi.org/10.15407/economyukr.2022.06.003> [in Ukrainian].
 7. Nebrat, V. V. (Ed.). (2024). Derzhava i rynek v ekonomichnomu rozvytku ta u povojennomu vidnovlenni: zarubizhnyi dosvid: kolektyvna monohrafiia [State and market in economic development and post-war recovery: Foreign experience: collective monograph]. Institute for Economics and Forecasting of the NAS of Ukraine. Available at: <https://ief.org.ua/publication/monohrafi/2024/derzhava-i-rynek-v-ekonomichnomu-rozvytku-ta-u-povoennomu-vidnovlenni-1> [in Ukrainian].
 8. Sytnyk, H. P. (Ed.). (2024). Kontseptualni zasady natsionalnoi stiikosti ta derzhavna polityka vrehuliuvannia voienno-politychnykh konfliktiv: kolektyvna monohrafiia [Conceptual foundations of national resilience and state policy for the regulation of military-political conflicts: collective monograph]. Akadempres. Available at: <https://ipacs.knu.ua/pages/dop/391/files/221d1a94-527f-475a-9005-2c66fc64f84e.pdf> [in Ukrainian].
 9. Pyrozhkov, S. I., Maiboroda, O. M., Khamitov, N. V., Holovakha, Ye. I., Dembitskyi, S. S., Smolii, V. A., Skrypniuk, O. V., & Stoietyskyi, S. V. (Eds.). (2022). Natsionalna stiikist Ukrainy: stratehiia vidpovidi na vyklyky ta vyperedzhennia hybridnykh zahroz: natsionalna dopovid [National resilience of Ukraine: Strategy for responding to challenges and anticipating hybrid threats: national report]. Kuras Institute of Political and Ethnic Studies of the NAS of Ukraine. Available at: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2022/05/nats_dopovyd.pdf [in Ukrainian].
 10. Pylypenko, O. (2026). IT-sektor yak faktor ekonomichnoi stiikosti ta vidnovlennia natsionalnoi ekonomiky Ukrainy [IT sector as a factor of economic resilience and recovery of the national economy of Ukraine]. *Vcheni Zapysky Universytetu KROK*, no. 1, pp. 78–87. DOI: <https://doi.org/10.31732/2663-2209-2026-81-78-87> [in Ukrainian].
 11. Reznikova, O. O. (2022). Natsionalna stiikist v umovakh minlyvoho bezpekovoho seredovyscha: monohrafiia [National resilience in a changing security environment: monograph]. NISS. [in Ukrainian].
 12. Reiman, B., Reiman, K., Sukhyi, O., & Pachkovskiy, Y. (2025). Social Resilience of Ukrainian Society in the Context of War: Historical and Ideological Challenges. *Axis Europae*, no. 7, pp. 126–145. DOI: <https://doi.org/10.69550/3041-1467.7.333203> [in Ukrainian].
 13. Rybak, H., & Fedotova, Yu. (2023). Ryzyky borhoho navisu dlia ekonomiky krainy [Risks of debt overhang for the country's economy]. *Ekonomika ta Suspilstvo*, no. 52. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-52-59> [in Ukrainian].
 14. Sorokina, A. O. (2026). Instytutsiini determinary stiikosti ekonomiky Ukrainy [Institutional determinants of the economic resilience of Ukraine]. *Ekonomichna Paradyhma*, no. 5, pp. 172–179. DOI: <https://doi.org/10.25313/3083-7782-2026-5-12> [in Ukrainian].
 15. Deineko, L. V. (Ed.). (2024). Stratehichne planuvannia povojennoho promyslovoho rozvytku: novi determinary ta imperatyvy: kolektyvna monohrafiia [Strategic planning of post-war industrial development: New determinants and imperatives: collective monograph]. Institute for Economics and Forecasting of the NAS of Ukraine. Available at: <https://ief.org.ua/publication/monohrafi/2024/stratehichne-planuvannja-povoennoho-promyslovoho-rozvytku> [in Ukrainian].
 16. Reznikova, O. O., & Voitovskyi, K. Ye. (Comps.). (2024). Terminolohichni slovyk-dovidnyk u sferi natsionalnoi stiikosti [Terminological dictionary-reference book in the field of national resilience]. NISS. DOI: <https://doi.org/10.53679/NISS-book.2024.01> [in Ukrainian].
 17. Fediuk, V. (2026). Analiz danykh ekosystemy DREAM: idyntyfikatsiia problem implementatsii ta yakosti danykh [Data analysis of the DREAM ecosystem: Identification of implementation problems and data quality]. Center for Spatial Development. Available at: https://www.csi.org.ua/wp-content/uploads/2026/03/23-03-2026-analitychna-dovidka_vf-lya-26.pdf [in Ukrainian].
 18. Hrytsenko, A. A. (Ed.). (2025). Formuvannia Zasad natsionalno ukorinenoi stiikosti ta bezpeky ekonomichnogo rozvytku Ukrainy v umovakh hybridnoi systemy “myr – viina”: monohrafiia [Forming the foundations of nationally rooted resilience and security of economic development of Ukraine in the conditions of the hybrid “peace – war” system: monograph]. Institute for Economics and Forecasting of the NAS of Ukraine. Available at: <https://ief.org.ua/publication/monohrafi/2025/formuvannja-zasad-natsionalno-ukorinenoi-stiikosti-ta-bezpeky> [in Ukrainian].
 19. Shtunder, I., & Shkuropadska, D. (2024). Determinanty stiikosti rynku pratsi [Determinants of labor market resilience]. *Scientia Fructuosa*, no. 156 (4), pp. 41–57. DOI: [https://doi.org/10.31617/1.2024\(156\)03](https://doi.org/10.31617/1.2024(156)03) [in Ukrainian].

20. Shchelkunov, I. (2026). Interpretatsiia poniattia natsionalnoi ekonomichnoi stiikosti [Interpretation of the concept of national economic resilience]. *Stalyi Rozvytok Ekonomiky*, no.1, pp. 77–82. DOI: <https://doi.org/10.32782/2308-1988/2026-58-12> [in Ukrainian].

Iryna Bila

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
National University “Kyiv-Mohyla Academy”
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2000-619X>

Olena Shevchenko

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
National University “Kyiv-Mohyla Academy”
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9903-1840>

DETERMINANTS OF NATIONAL ECONOMIC RESILIENCE IN WARTIME

The article explores theoretical and applied aspects of the stability of the national economy in wartime and post-war conditions. A conceptual analysis of the concept of “national economy stability” is carried out through the prism of various security conditions, using such comparison parameters as the purpose of functioning, the main drivers of development, the role of the state in ensuring stability, the economic model of the national economy, the nature of the adaptability of the national economy and the time dimension of economic processes. The key determinants of the stability of the national economy in wartime are substantiated and identified – national rooting, macro-financial stability, digital transformation and social endurance. The transformations of the identified determinants during the transition from martial law to the conditions of the post-war period are characterized, taking into account that from the strategy of physical survival and operational response to destruction, the economy must move to a strategy of systemic competitiveness, investment attractiveness and long-term growth. It is determined that national rootedness should evolve into a “global production hub”, macroeconomic stability into a foundation for a self-sufficient investment market, digitalization into a barrier-free environment, and social resilience into the capitalization of human potential. Priority measures of the state economic policy of Ukraine to increase the stability of the national economy during the war and post-war period are proposed, which include tools for clustering the processing industry, regulating the “debt canopy”, institutionalizing the DREAM ecosystem and implementing proactive social policies for the reintegration of veterans, the return of migrants and strengthening trust in institutions. The scientific novelty lies in substantiating the content of the stability of the national economy depending on the security context and revealing the nature of the transformation of its key determinants during the transition from the wartime regime to the post-war recovery model. The practical value of the article lies in identifying the determinants of the stability of the national economy and developing priority measures for state economic policy to increase it.

Keywords: determinants, resilience, national economy, war, post-war period, national rooting, macroeconomic stability, digital transformation, social resilience, human capital, social cohesion, state economic policy.

Дата надходження статті: 13.07.2026

Дата прийняття статті до публікації: 05.08.2026

Дата публікації статті: 02.09.2026